

УДК 75(477):929(І.КРИП'ЯКЕВИЧ: О.КУЛЬЧИЦЬКА)“19”

Олег РУДЕНКО

ТАМ, ДЕ МРІЄ ХОЛМСЬКА ВЕЖА...

На початку ХХ ст. відбувається особливе зацікавлення стародавньою графічною технікою деревориту. Українські художники, такі, як Михайло Осінчук, Василь Кричевський, Михайло Бойчук, Олена Кульчицька, Олена Сахновська, Микола Бутович та інші плідно працюють у цій техніці. Свою увагу хотів би зосередити на екслібрисі Олени Кульчицької, присвяченому видатному історичному Івану Крип'якевичу. Дослідження торкається іконографічного та тематичного змісту, соціально-культурної сфери створення деревориту. На тлі окремого твору мистецтва вимальовуються взаємини видатної постаті нашої історії – історика Івана Крип'якевича та митця Олени Кульчицької, яка зберігала та примножувала надбання національного мистецтва.

Особливе зацікавлення сучасних дослідників викликає графіка перелому ХІХ–ХХ століття. В той час відроджувалися народні традиції і формувалася українська культура. Галичина, яка була в складі Австро-Угорщини, а потім Польщі, відстоювала свої національні здобутки та ніколи не втрачала свого зв'язку із Наддніпрянською Україною. Вагомими працями, в яких досліджується графічне мистецтво, є твори Андрія В'юника¹, Романа Яціва², Ольги Лагутенко³. Творчості Олени Кульчицької присвячені численні наукові розвідки, серед яких монографія Анатолія Попова⁴, статті в журналах та збірниках Любові Кость⁵, Любові Волошин⁶, Олени Кіс-Федорук⁷. У своїх працях науковці докладно аналізують цю епоху, історичні та культурологічні процеси, які впливали на виникнення тих чи інших творів, дають мистецтвознавчу оцінку окремим графікам.

Розглядаючи дві постаті української культури – історика Івана Крип'якевича та художниці Олени Кульчицької, можемо провести деякі паралелі з їх життя. Вони належали до одного покоління, прожили однозначно складне життя з політичними та історичними змінами ХХ ст. Народилися в Австро-Угорщині, де столичним містом Галицьких земель був Львів, пережили Першу світову війну, владу Польщі. Потім

¹ В'юник А. Українська графіка ХІ – початку ХХ ст. Альбом. – Київ: Мистецтво, 1994. – 328 с.

² Яців Р. Львівська графіка 1945–1990. Традиції та новаторство. – Київ, 1992. – 120 с.

³ Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. – Київ: Грані-Т, 2006. – 240 с.

⁴ Попов А. Елена Кульчицкая. – Москва: Советский художник, 1983. – 176 с.

⁵ Кость Л. Життя у творчості // Галицька брама. – № 9–10 – С. 2–8; Кость Л. Естетичні й духовні доміанти львівського періоду творчості (1939–1944) Олени Кульчицької // Літопис Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького. – Львів, 2010. – Вип. 7 (12). – С. 227–235.

⁶ Волошин Л. Із плеяди творців українського модерну: Олена Кульчицька // Галицька брама. – № 9–10. – С. 9–14.

⁷ Кіс-Федорук О. Графіка Олени Кульчицької / Всеукраїнський освітньо-мистецький часопис-посібник “Артклас”. – № 3–4. – Львів, 2007. – С. 18–20.

буремні роки Другої світової війни, яка переділила Європу, та тоталітарний сталінський режим, який загубив багатьох талановитих людей. У важкі часи радянського панування вони не покинули України, а продовжували працювати кожен у своїй ділянці, безумовно залишаючись патріотами своєї землі. Радянська держава аж під кінець їхньої діяльності, коли були в поважному віці, надала можливість працювати і передавати свій досвід молодим: Кульчицька отримала 1945 року звання заслуженого діяча мистецтва, 1956 р. – народного художника УРСР і працювала з 1941 по 1951 рік на кафедрі оформлення книги Львівського поліграфічного інституту⁸; Крип'якевич отримав звання академіка Академії наук УРСР 1958 року і працював директором Інституту суспільних наук АН УРСР з 1953 до 1962 року⁹. Пішли з життя одного року: Олена Кульчицька в березні, Іван Крип'якевич – в квітні 1967 р., коли на вулиці стояла хрущовська “відлига”. Вони мріяли про незалежну Україну і творили для свого народу, зберігаючи та примножуючи її культуру. В своїх мистецьких записках Кульчицька із гордістю зазначала, що “український наряд в щасливим положенні, бо має сильні основи питомою для себе культури”¹⁰.

Не можемо точно сказати коли відбулася зустріч Івана Крип'якевича та Олени Кульчицької. Можливо тоді, коли вона почала вчителювати у Перемишлі в 1909 р., а молодий історик приїжджав зі Львова з публічними викладами про “Шкільне життя в давні часи”¹¹. Достовірним фактом є те, що діячі української культури, серед яких був історик, зауважили постать Кульчицької на Промислово-літургійній виставці та виставці творів художниці в залах Товариства приятелів sztuk красних 1909 р. Добре знаюю серед національної інтелігенції не тільки Західної, але й Східної України, вона стала після художніх виставок у Києві 1911 р. та, особливо, 1913 р.¹² Треба відзначити той факт, що на сторінках часопису “Ілюстрована Україна”, редактором якого впродовж 1913–1914 років був Іван Крип'якевич, друкувалися репродукції робіт Олени Кульчицької. Там, при підтримці історика, з'явилася стаття Миколи Вороного про виставку, де автор відзначив праці “одинокі репрезентантки з Галичини” О. Кульчицької, захоплено відгукуючись про її твори: “Тут є в чім замилуватись!”¹³.

Художниця надзвичайно цінувала людей, які вміли писати, письменник це чи історик, а, як знаємо, Іванові Крип'якевичу, окрім наукових праць, належить ряд художніх творів з історії України. Говорячи про “думки”, які виражаються через візуальний образ, Олена Кульчицька шкодувала, що “я маю свої “думки”, але, на жаль, не є те, як живе слово, що так сильно, безпосередньо промовляє до душі...”¹⁴. Слід сказати, що так художниця говорила із надзвичайної своєї скромності. Вона

⁸ Попов А. Елена Кульчицкая. – Москва: Советский художник, 1983. – С. 19.

⁹ Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик України / Крип'якевич І. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – С. 13–14.

¹⁰ Кульчицька О. Конспект “Графіка одна із ділянок мистецтва” / Архів ХММ О. Кульчицької А-Г/12. 200 (1)-200 (18)-г 12. – Арк. 3.

¹¹ Іван Крип'якевич. Спогади (автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Ісаєвич Я., Стеблій Ф. – Львів, 2001. – С. 98.

¹² Кость Л. Життя у творчості // Галицька брама. – № 9-10 – с. 4-5.

¹³ Вороний М. Вистава картин українських художників у Києві // Ілюстрована Україна. – 1913. – Ч. 19–20. – С. 2.

¹⁴ Купчинський О. Листи Олени Кульчицької до Богдана Лепкого // Народознавчі зошити. – № 1 (37). – Львів, 2001. – С. 96.

розуміла, що як слово, яке може дійти швидко, безпосередньо і схвилювати кожну людину, так і графіка як виключна сфера образотворчого мистецтва “є для нашого громадянства, під теперішню хвилю найбільше відповідна”, адже “може сказати більше про події кожної хвили, події, які переживає дана нація”¹⁵. Продовжуючи думки художниці, як тут не згадати графічні листи Франсіско Гойя “Біди війни” (“Desastres de la Guerra”, створені після 1810 р. В них художник показав всю абсурдність і жахіття війни, споглядаючи і нашвидкуруч “занотовуючи” в графічних образах боротьбу іспанців проти наполеонівських окупантів. Кульчицька теж відобразить в своїх дереворитах події, пов’язані з боротьбою Січових Стрільців за кращу долю українських земель безпосередньо під час визвольних змагань 1914–1915 рр.

У 1916 р. Іван Крип’якевич пише статтю про Олену Кульчицьку, де розглядає творчість художниці у контексті загальної історії українського деревориту. Він зауважує, що з працями О. Кульчицької “появляють ся перші квітки на сій забутій ниві”¹⁶. Тоді, ймовірно, історик замовляє екслібрис, на що вказує у своїй монографії Петро Нестеренко¹⁷. Іван Крип’якевич також аналізує цикл вже згаданих дереворитів “Українські Січові Стрільці 1914–1915” і відмічає, що це “перші дереворити п. Кульчицької, які появилися на книгарському ринку”¹⁸. Після цієї статті виникає значне зацікавлення історика мистецтвом книги та графікою. Крип’якевич збирає матеріал до словника українських граверів і мріє про написання окремої історії української гравюри¹⁹. Досліджує архівні записки друкарні Ставропігійського братства, де в інвентарях знаходить цікавий матеріал, який торкається виготовлення гравюри на дереві²⁰. Іван Крип’якевич все своє життя збирав екслібриси, а любов до деревориту зумовила те, що власне у цій призабутій техніці він замовить екслібрис в Олені Кульчицької. В цій техніці, як зазначає Оксана Шпак, художниці “вдалося органічно поєднати традицію давньої української гравюри на дереві з власними творами, що за призначенням наближались до народної дереворитної ікони XVII–XVIII ст.”²¹.

Переходячи до формального аналізу екслібрису, слід зазначити, що перед Оленою Кульчицькою стояло важке завдання – передати особливості не тільки історичних поглядів, але сутність особи Івана Крип’якевича, його життєві зацікавлення. Адже екслібрис, як зазначала Ярослава Музика, це “книжковий знак, що має за завдання прикрасити книжку і означити його власника”²². Для цього митець старається знайти “зв’язок книжки із власником; робить це він при помочі символу

¹⁵ *Купчинський О.* Листи Олені Кульчицької до Богдана Лепкого // Народознавчі зошити. – № 1 (37). – Львів, 2001. – С. 5.

¹⁶ *Крип’якевич І.* Український дереворит і твори Олені Кульчицької // Шляхи. – № 12–14. – Львів, 1916. – С. 424.

¹⁷ *Нестеренко П.* Історія українського екслібриса // Київ: Темпора, 2010. – С. 118.

¹⁸ *Крип’якевич І.* Український дереворит і твори Олені Кульчицької // Шляхи. – № 12–14. – Львів, 1916. – С. 422.

¹⁹ *Крип’якевич І.* Причинки до словника українських граверів // Бібліологічні вісті. – № 4(13). – 1926. – С. 22.

²⁰ *Крип’якевич І.* До історії львівської гравюри в XVII в. // Бібліологічні вісті. – № 1(14). – 1927. – С. 81.

²¹ *Шпак О.* Олена Кульчицька і традиція українського деревориту // Народознавчі зошити. – № 1 (37). – Львів: Інститут народознавства Національної Академії наук України, 2001. – С. 46.

²² *Музика Я.* Замітки про екслібрис / Екслібрис. Збірник асоціації незалежних українських мистців. Перший випуск. – Львів: Ізмарад, 1932. – С. 40.

або рисунку, що передають смак або нахил власника книжки”²³. Олена Кульчицька виконала декілька ескізів тушшю і пером перш, ніж перейти безпосередньо до роботи в матеріалі. Мисткиня намалювала три підготовчі варіанти вписані у форму квадрата: “стрільця і вежу”, “хлопця з сопілкою”, “жінку з булавою”. Зупинилася О. Кульчицька на варіантах, що мали форму прямокутника.

З ескізів бачимо, що Іван Крип’якевич хоче бачити на своєму екслібрисі передовсім вежу, але йому не подобається оточення. Мисткиня залишає без змін зображення вежі як візуального центру малюнка і продовжує творчі пошуки. Є три зразки ескізів тушшю і пером виконаних на кальці (іл. 1, 2, 3), над якими безпосередньо працювала художниця, шукаючи остаточне композиційне вирішення. Один з ескізів є подвійним і склеєний із двох кальок накладених одна на одну (іл. 2, 3). Як можемо побачити, вівся пошук лівої частини композиції поряд вежі, яка стала головним елементом екслібрису. В одному з ескізів доповненням стало зображення татаро-монгольської орди і корони Данила Галицького над вежею (іл. 1). На подвійній кальці зліва від вежі зображено похилений хрест, з якого скапує кров, і дерево, вище – орди татар з бунчуками і списками, які плывуть по небу, неначе хмари (іл. 2). На вирізаній і приклеєній згори кальці – намальовано кущ калини, що символізує Україну (іл. 3). В остаточному варіанті, виконаному на цупкому папері, маємо постать короля Данила в королівській короні, який однією рукою спирається на меч, а іншою на вежу (іл. 4). Іван Крип’якевич зазначив внизу своєю рукою: “мітра?”. Тут напевно йшлося про корону Данила Галицького, яка в пізніших віках, за однією з версій істориків, була перероблена на мітру для перемиських єпископів і слугувала за національний символ духовної влади²⁴.

Головним атрибутом композиції є так звана “холмська” вежа. Була це одна з двох веж, які збереглися до початку ХХ століття і знаходилися поблизу Холма в Білавіно і Столп’є, вибудованих за княжих часів видатним діячем галицького краю - королем Данилом. За взірець була взята графіка вежі, яка неодноразово публікувалася в історичних працях, як ілюстративний матеріал. Вежа із підписом: “Руїни Данилової башти під Холмом, коло с. Столп’я” (в літературі предмету вживаються різні назви тієї самої місцевості Столп’є або Столп’є) вміщена у книзі Михайла Грушевського “Ілюстрована історія України”²⁵, а пізніше в книжечці Івана Крип’якевича “Шляхами слави українських князів”²⁶ та “Великій історії України”²⁷.

Спробуємо відповісти на питання: чому саме вежа стала основою композиції екслібрису? Адже Кульчицька пропонувала й інші варіанти, наприклад “жінку з булавою”. Відповідаючи на поставлене питання, треба сказати, що вежа знаходилася в місцевості, звідки походив рід Крип’якевичів на Холмщині. Не дарма свою статтю про Холмську землю, її природу та історію Іван Крип’якевич назвав “Там, де мріють вежі Данила...”²⁸. Цим самим він підкреслював історичну значимість

²³ Там само.

²⁴ Король Данило Галицький у пам’ятках історії та культури / Автори-упорядники Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ: Плай ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2009. – С. 55.

²⁵ Грушевський М. Ілюстрована історія України. – Київ–Львів, 1912. – С. 133.

²⁶ Крип’якевич І. Шляхами слави українських князів. – Київ–Львів, 1918. – С. 36.

²⁷ Велика історія України: видання друге / Крип’якевич І., Голубець М., Дорошенко Д., Пастернак Я. – Львів; Вінніпег: Видавництво Івана Тиктора, 1948. – С. 269.

²⁸ Др. І. К. [Крип’якевич І.] Там, де мріють вежі Данила... / Календар для всіх на 1934 рік. – Львів, 1933. – С. 111–113.

цих пам'яток для майбутніх поколінь. В тексті є ілюстрація, яка зображує короля Данила та, як свідчить підпис, “руїни Данилової вежі біля Холму”²⁹.

Окрім того, вежа для Крип'якевича є символом української державності. Данило в Холмі підтверджує свою королівську владу над з'єднаними галицькими землями, саме туди він переносить в XIII столітті із Галича столицю держави. На місці, яке він вподобав, Данило заснував столицю. Тут він вибудував з каменю замок з укріпленнями, а “серед високого замку була висока вежа: підмуруване з каменя було на 15 ліктів, верх з тесаного дерева був вибілений, що вежа світилася на всі сторони, “як сир”³⁰. Також “недалеко городка збудував Данило ще 12-ліктову сторожну башту (“будильницю”), украшену двоголовим вірлом... Руїни тієї вежі Данила збереглися щасливо до нині...” – писав історик у “Великій історії України” в розділі присвяченому “Королю – будівничому”³¹.

Цікавість до вежі, яка витримала чужинецькі навали і вистояла до XX ст., хвилювала історика і він часто згадував про неї у працях. Звернемо увагу на те, що Крип'якевич писав про Столп'є, відзначаючи його давнє виникнення: “Разом з Угровеськом згадуються Верещин, Комов та Столп'є, або Стовп (тепер Стовп'я, Польша), останнє поселення, як показує назва, одержало назву від “стовпа”, оборонної баніти. Столп'є згадується вперше 1210 р., отже, ця споруда існувала вже на початку XIII ст., але хто її побудував невідомо. За переказами, було тут три башти, з них збереглася лише одна”³². Також в дослідженні “Холмщина” Крип'якевич переповідає слова із літопису про заснування Холма, за яким Данило під час ловів побачив горб, покритий лісами, який місцеві жителі називали “холм”. “Данилові дуже подобалося се місце і він призначив його на столицю”³³. І далі згадка про вежу: “Данило укріпив також околицю Холма. Недалеко города поставлено сторожові вежі... Друга вежа була у с. Столп'є, півтора милі від міста; тут були також інші укріплення; від тих веж, “стовпів” дістало ім'я саме село. Останки обох веж лишилися дотепер”³⁴. Йдеться тут про вежі в с. Білявин і с. Столп'є, але їх було принаймні три. Як вказує сам історик, в літописах згадується, що 1259 року Данило для того, щоб зміцнити від нападів ворогів столичне місто, побудував сторожові вежі, серед яких була вежа в Столп'є.

До нашого часу вежа обросла великою кількістю легенд, адже є одною із найстарших будівель цього регіону, уцілілих до нашого часу. Особливий інтерес до неї викликала публікація греко-католицького єпископа Якова Суші 1646 року, який відзначав її язичницьке походження і чудодійну силу джерела, що знаходиться під вежею³⁵. Дослідження показали, що вежа в такому вигляді, як зображена на екслібрисі,

²⁹ Там само. – С. 111.

³⁰ Крип'якевич І. Холмщина / Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / ред. Ісаєвич Я., Стеблій Ф. – Львів, 2001. – С. 225.

³¹ Велика історія України: видання друге / Крип'якевич І., Голубець М., Дорошенко Д., Пастернак Я. – Львів-Вінніпег: Видавництво Івана Тиктора, 1948. – С. 258.

³² Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – С. 41.

³³ Крип'якевич І. Холмщина / Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / ред. Ісаєвич Я., Стеблій Ф. – Львів, 2001. – С. 225.

³⁴ Там само. – С. 226.

³⁵ Вико А. Na pogranczu kultur i ideologii: zespół wieżowy w Stołpiu na ziemi cheimskiej // Ruthenica, 2008. – 1. VI. – С. 192.

була побудована в XII столітті і була у використанні ціле століття аж до 1370 року, коли її знищили татари. Можливо, почав будівництво князь Роман Галицький, а докінчив його син Данило, що співпадає з версією самого І. Крип'якевича. Дослідник Анджей Буко припускає, що це монастирська споруда, яка була збудована для однієї людини³⁶. Цією особою могла бути мати князя Данила, яка після смерті чоловіка Романа (1205р.) прийняла постриг і усамітнилася (біля 1220 р.). А, можливо, в цій вежі міг бути ув'язнений конкурент князя... Про не тільки оборонну, але сакральну функцію вказує планування вежі, яка ззовні є квадратної форми, а всередині округла. На найвищому поверсі вежі, яка мала їх початково 4 або 5, знаходилася каплиця, гарно прикрашена і з керамічною підлогою. Підлога була вироблена тією самою майстернею, яка займалася оздобленням палацових хоромів Данила Галицького на Високій Гірці в Холмі. За однією з версій, в каплиці могла молитися сама княгиня, або якась важлива особа. Неординарними є два входи до вежі: знизу – там де знаходилося джерело, а також на рівні третього поверху³⁷. Можна ствердити, що вежа була характерною для візантійської культури, і рідко можна було зустріти подібний архітектурний об'єкт на території латинських впливів. Отже, вибір Крип'якевичем саме цієї вежі вказував на його світоглядні позиції. Також цікавим є елемент праслов'янських залишків в цій місцевості і те, що вона побудована на джерелі.

Можемо ствердити, що руїни вежі є символом, завдяки якому художниця передає не тільки славне минуле українських князів, створення держави із центром в Холмі, але й шляхетне походження роду Крип'якевичів із Холмщини. Вежа також є свідком української історії.

Доповненням до вежі зі Столп'є, як ми можемо побачити в кінцевому варіанті (іл. 4, 5), художниця вибирає постать Данила Галицького, який, за словами Ольги Лагутенко, “уособлює величний дух короля” і розкриває прихований зміст книжкового знаку³⁸. За портретний взірєць короля в короні Олена Кульчицька бере графіку Юліана Панькевича, яка була поширена в ті часи і друкувалася у багатьох виданнях³⁹. Також цей портрет використовував художник Олег Лошнів, ілюструючи книгу І. Крип'якевича “Шляхами слави українських князів”⁴⁰. На есклібрисі Кульчицької можемо побачити короля в мантії з хутряним коміром і золотою короною на голові. Як вже згадувалося вище, корона була перероблена на мітру, котру носили єпископи греко-католицької церкви.

Тепер виникає ще одне питання: чому саме короля Данила, а не іншу історичну особистість, вибирають і художниця і Іван Крип'якевич. Можемо тут проаналізувати твори історика, з яких випливає особливий стосунок І. Крип'якевича до цієї історичної особи. Іван Крип'якевич відзначав, що “Данило - це найбільша постать в історії Галицько-Волинської держави”⁴¹. Можливо, сприяло тому й те, що Данилу Романовичу присвячено першу частину Галицько-Волинського літопису,

³⁶ Там само. – С. 201–202.

³⁷ Там само. – С. 182.

³⁸ *Лагутенко О.* Українська графіка першої третини ХХ століття. – Київ: Грані-Т, 2006. – С. 43.

³⁹ Велика історія України: видання друге / Крип'якевич, І., Голубець М., Дорошенко, Д., Пастернак, Я. – Львів-Вінніпег: Видавництво Івана Тиктора, 1948. – С. 249.

⁴⁰ *Крип'якевич І.* Шляхами слави українських князів. – Київ; Львів, 1918. – С. 48–49.

⁴¹ Король Данило Галицький у пам'ятках історії та культури / Автори-упорядники Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ: Плай ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2009. – С. 47.

де прославляються діяння та подвиги князя. Грушевський зауважує ідеалізування постаті Данила у літописі: "...в цій ідеалізації перейшла вона й до пізнішої історичної традиції, аж до найновіших часів"⁴². Безумовно та ідеалізація мала свій вплив, але не менш вагомий вплив мав тут особистий, я б сказав, історіографічний стосунок історика до цієї постаті, яка, так як і він, була пов'язана з Холмщиною, а, окрім того, служила зразком короля, який об'єднує порізнені західноукраїнські землі. В своїх працях Крип'якевич з гордістю та певним пієтизмом зауважує, що "Данило як їхав, кінь під ним був на причуд гарний, кульбака з червоного золота, лук і шабля також прикрашені золотом і різними дивними прикрасами, кафтан на ньому з грецького золото-тканого шовку, обшитий золотими і дорогими кружевами, чоботи з зеленої шкіри, вишивані золотом. Довкола князя їхали бояри і урядники, деколи й відділ війська, в блискучих зброях, з червоними щитами, під прапором"⁴³.

Данила Романовича на екслібрисі зображено, як згадувалося вище, в лицарських обладунках, монаршій мантиї, підбитій хутром та королівській короні. Права рука Данила опирається на меч у формі хреста, як у хрестоносців, що вказує на те, що князь не просто об'єднує Галицькі землі, а гуртує їх у світлі християнства, щоб не самим мечем, а й хрестом вони боронили свою землю і віру від бусурманської орди. За історичними переказами коронував Данила Романовича 1253 р. папа Інокентій IV, коли князь шукав підтримки в апостольській столиці проти татарської навали. Коронацію було здійснено в місті Дорогичині за посередництвом римської делегації під проводом легата Олізо. Данило був коронований, по суті, на короля не тільки Галицько-Волинської держави, а й цілої Русі-України, оскільки могутнішого від нього князя на цих землях не було⁴⁴. Для Крип'якевича він був втіленням легітимного героя-короля, людини європейського рівня, який під своїм проводом об'єднує українські землі.

Висловлюючись сучасною політичною мовою, це був розумний монарх, який, щоб протидіяти східній навалі, не тільки заручається підтримкою Європи, але пропагує євроінтеграційні устремління. І. Крип'якевич вже тоді як людина, яка знала добре історію, розумів: Україна, щоб стати повноцінною державою, приречена бути із заходом та апостольською столицею, мати розумного провідника, інакше її поглине сіра маса, що йде зі степів Євразії і змітає все на своєму шляху, сіючи беззаконня. Таким чином, символ Данила Галицького знайшовся на його екслібрисі.

Висновки. Іван Крип'якевич був представником консервативно-державницької школи, на що у своєму дослідженні вказував Ярослав Дашкевич⁴⁵. Він "пережив трьох своїх комплітонів (Липинського, Томашівського, Кривецького), з якими здійснював перелом в українській історичній науці"⁴⁶. Доля розпорядилася так, що такий підхід історика до науки в радянський час був розцінений, як прояв "українського буржуазного націоналізму". Таке таврування не похитнуло ідей

⁴² Там само.

⁴³ Крип'якевич І. Шляхами слави українських князів. – Київ-Львів, 1918. – С. 39.

⁴⁴ Кульчицький В., Тищик Б., Бойко І. Галицько-Волинська держава (1199–1349). Монографія. – Львів: Біблос, 2006. – С. 103–104.

⁴⁵ Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик консервативно-державницької школи // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Ісаєвич Я., Стеблій Ф. – Львів, 2001. – С. 715–730.

⁴⁶ Там само. – С. 729.

самого історика, який в глибині душі вірив у відродження держави. Адже за словами І. Крип'якевича, зрозуміти історичні перемини можемо лише тоді, коли поставимо за мету “пізнання держави” і “остаточним мірилом повинна бути державність”⁴⁷. Холмські вежі, зокрема одна з них, в Столп'є, була символом держави Данила Галицького і візуально вказувала на те, що вона стоїть на сторожі української державності.

В історичному контексті вежа є відображенням візантійських впливів на культуру цих земель, які протиставлялися польсько-латинській культурі і свідчать про українські національні витоки. До цього можна додати язичницько-слов'янську і християнську традиції, які переплітаються в цьому місці, адже місцевість Столп'є згадується серед перших поселень в Галицько-Волинському літописі [30,10]. З ескізного варіанту можемо зробити висновок, що вежа також символізує непохитність народу перед чужинськими завоюваннями татар.

Знаковим є те, що, описуючи холмську землю, Крип'якевич дає назву статті “Там, де мріють вежі Данила”, підкреслюючи тим самим ірраціональність характеру самих веж, адже вони не тільки існують матеріально, але “мріють” в думках історика та на небосхилі історії окраїнних українських земель, стоять на її сторожі.

Олена Кульчицька вдало використовує історичні атрибути, щоб в одній композиції передати сутність поглядів історика, відобразити його життєве кредо. Талант мисткині створює маленький шедевр – екслібрис історика-державника, з Данилом Романовичем в короні і королівському хутрі, який був коронований папою Інокентієм IV на короля Русі да вежею, що стоїть на сторожі незалежних руських земель. Під вежею чоловік, можливо сам історик, навчає двох дітей, розкриває їм історичну правду, яку неможливо ані замовчати, ані знищити (іл. 4).

⁴⁷ Там само. – С. 719.